

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ**

Підвищення інтересу до професійної діяльності у сфері туризму має об'єктивний характер і реалізується у руслі соціально-економічного розвитку українського суспільства. Умови соціальних змін, гуманістична спрямованість сучасної освіти ставлять перед вищою школою актуальну проблему розуміння та формування особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму. У зв'язку з цим, було досліджено фактори підвищення рівня професійної готовності майбутніх фахівців з туризму, зокрема, її особистісної складової. Відповідно до методології діагностики сформульовано критерії оцінки професійної готовності:

- психологічна готовність до первинного працевлаштування;
- наявність умінь і навичок аналізувати успішність власної діяльності;
- наявність умінь і навичок аналізувати успішні та неуспішні моделі професійного спілкування та поведінки;
- наявність умінь і навичок аналізувати мотиви своїх учинків і дій, емоцій і емоційних станів;
- наявність умінь і навичок усвідомлено та цілеспрямовано виконувати завдання та вправи.

Авторський досвід формування особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму полягає, переважно, у розвитку у студентів особистісної готовності до професійної діяльності, необхідної майбутнім фахівцям для успішного ведення діяльності у сфері туризму. Особистісна готовність до професійної діяльності виявляється у вміннях і навичках аналізувати успішність власної діяльності у сфері туризму, успішні та неуспішні моделі професійного спілкування та поведінки, мотиви своїх учинків і дій, емоцій і емоційних станів.

Особливістю ігрових методів формування структурних компонентів особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму є усвідомленість і цілеспрямованість виконання студентами завдань і вправ, опора на теоретичну підготовку за предметами психолого-педагогічного та сервісно-туристичного циклу, їх особистий досвід у туристичній галузі та потенційний рівень розвитку особистісної готовності студентів до майбутньої професії.

На нашу думку, найбільш ефективним є розвиток особистісної складової професійної готовності серед студентів 1-3 курсів, оскільки саме у цей період іде активне формування особистісних якостей, цінностей, їх професійне самовизначення, пов'язане з вибором професії у галузі туризму.

Групова робота зі студентами включала чотири етапи. На першому, організаційно-підготовчому, вирішувалися організаційні питання. Учасники занять ознайомилися з основними принципами та правилами занять у групі.

На другому, інформаційно-ознайомлювальному етапі, здійснювалася діагностика первісного рівня здібностей і якостей особистісної готовності студентів до професійної діяльності, необхідних у туристській діяльності, обґрунтовувалася актуальність формування та розвитку їх для майбутніх фахівців.

Третій, формуючий етап, був тривалим і змістовним. Тут відбувалося засвоєння необхідних знань, формування структурних компонентів особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму.

На четвертому, завершальному етапі, здійснювалася діагностика досягнутого рівня особистісної готовності студентів і сформованість здатностей і якостей, необхідних студентам у професійній туристичній діяльності, проводилося обговорення результатів і

підбиття підсумків.

Під час занять знання, набуті у процесі групової роботи, уточнювалися, конкретизувалися, набували індивідуального та особистісного характеру. Кожному учасникові групи ставало очевидним, які компоненти здібностей та якостей необхідно сформулювати та розвинути для особистісної готовності у професійній туристській діяльності. Причому власне усвідомлення необхідності будь-яких змін у студентів лежало в основі формування їх особистісної готовності до професійної діяльності у сфері туризму. Кожну рольову гру або вправу ми розглядали та аналізували з позиції професійної ситуації, пов'язаної з туристською діяльністю. Перебіг і логіка кожного заняття будувалися таким чином, щоб від аналізу більш знайомої ситуації перейти до обговорення професійної діяльності у сфері туризму.

Особистісна готовність студентів до професійної діяльності у сфері туризму формувалася та розвивалася у руслі складної освітньої діяльності, що складалася з чотирьох блоків.

Перший блок у процесі формування структурних компонентів особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму – комунікативний. Він слугував базовою умовою успішного проведення занять, де головним показником рівня формування комунікативних здібностей було володіння літературною мовою та спілкування на рівні не нижче професійно-конвенційного.

У формуванні компонентів комунікативного блоку допомагали вправи на подолання бар'єру сором'язливості, скутості, на вміння говорити експромтом, на освоєння монологічного та діалогічного мовлення, з оволодіння основними знаннями та вміннями техніки спілкування, а також оволодіння технікою «Я – висловлювання».

Для розвитку комунікативного блоку якостей, умінь і навичок використовувалися вправи: «Картина світу» (Л. Шепелева, 2008, із частковою переробкою вправи автором), «Корова», «Який я є і яким прагну бути», «Невербальне спілкування», «Діалог глухонімих», «Німе кіно», «Малюємо фігуру», «Зіпсований телефон», «Комплімент».

Другий блок ігрових методів покликаний формувати професійну особистісну готовність студентів до діяльності у сфері туризму з емоційного боку.

Під час заняття з учасниками обговорювалося питання про величезну роль емоцій у процесі формування особистісної готовності студентів до туристської професії, про необхідність постійно діяти всупереч своїм почуттям, про прагнення до внутрішньої гармонії.

Вправи на формування вмінь рефлексії, емпатії, ідентифікації та атрибуції вимагали від учасників емоційної відкритості та встановлення емоційного контакту більш високого рівня.

Тому учасники групи вчилися розшифровувати сигнали власних і чужих емоцій, для того, щоб рішення та наступні за ними дії стали більш продуманими та вдалимими, змінювати свій спосіб поведінки залежно від обставин.

Часто співрозмовники перебувають у невизначеному стані: емоція виникла, але зрозуміти, що відбувається з ними жоден із партнерів не в змозі. Тим часом ці емоції порушують ясність комунікації, вносять «емоційний шум».

Тому завдання на заняттях групи полягало у недопущенні ігнорування емоційних станів, які виникають під час спілкування. Навпаки, зусилля спрямовувалися на те, щоб навчитися кваліфікувати їх – в свою чергу, це призводило до зменшення їх інтенсивності. Завдяки цьому емоційний стан перестає бути перешкодою – він є важливим сигналом, який сприяє більш точному взаєморозумінню співрозмовників.

Тому завдання вироблення вміння вербального вираження емоційного стану було ключовим під час виконання вправи-турніру «Словник емоцій».

На нашу думку, словник емоційних станів студентів дуже бідний. При цьому проблема не вичерпується використанням багатозначного сленгу в молодіжному мовленні. Процес розуміння емоційного стану партнера помітно утруднюється бідністю

словника та стереотипністю висловлень.

На заняттях неможливо повністю сформувати словник емоцій, але аналіз власного словникового запасу поставив членів групи перед необхідністю працювати над його розширенням.

Розвиток структурних компонентів емоційного блоку в процесі формування професійної готовності студентів до діяльності у сфері туризму в членів групи виявило одну з особливостей, яка ускладнює взаєморозуміння на емоційному рівні: людина настільки занурюється у свої почуття та переживання, що це заважає їй зрозуміти, що її почуття не є настільки ж очевидними для оточуючих. Подолання студентами атрибутивного бар'єру, який перешкоджає взаєморозумінню, є розв'язанням основного завдання цієї справи.

Внесення елементу змагання, коли кожна команда вигадує список емоцій, які поєднують у собі елементи позитивних і негативних переживань різних станів, допомагало всім учасникам працювати з більшим інтересом.

Під час обговорення підсумків справи ведучий ставив запитання: «Які нові стани ви для себе відкрили?» У більшості випадків учасники звертали увагу на труднощі добору потрібного терміна, необхідного для опису станів. Дуже рідко учасники могли використовувати інші слова, крім, як «нормально», «не дуже», «непогано», «класно» або «неважливо».

Для багатьох учасників такі слова, як заклопотаність, свідомість, усвідомленість, здивованість, дискомфорт, зосередженість, азарт, подив, сум'яття, сумбур, напружене очікування, були незнайомими та несподіваними.

Набуттю навички виражати будь-який свій емоційний стан засобами міміки та пантоміміки сприяла гра «Емоційні ланцюжки». Одержавши емоційне невербальне повідомлення від партнера, учасник реагував на цей стан та, у свою чергу, звертався до свого наступного партнера, передаючи йому одержаний емоційний стан, і т.д. Необхідною умовою було те, що кожен учасник гри передавав той же емоційний стан, який розпізнав із повідомлення попереднього учасника. Таким чином утворювався емоційний ланцюжок. Після замикання кожного ланцюжка проводилося колективне обговорення, аналіз.

Гра дозволила виробляти такі вміння, як прояв емоційної щирості, винахідливості; управління своїми емоціями; відкрите вираження своїх почуттів.

Корисними виявилися ігри «Рефлексія», «Зовні-всередині», у результаті яких вироблялися вміння рефлексувати, розвивалася здатність гнучко та адекватно реагувати на емоційний стан співрозмовника або групи, вміння поставити себе на місце партнера по спілкуванню (прояв ідентифікації як комбінація емоційності та уяви у спілкуванні), вміння відкрито виражати свої почуття (емоційність, щирість, відкритість), вміння розділяти почуття та переживання партнера по спілкуванню навіть у випадку незгоди з ним, неприйняття його поглядів, поведінки, напружених відносин і т.д. (терпимість до поведінки відмінної від власної).

Третій блок у процесі формування структурних компонентів особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері туризму – когнітивний. У формуванні цього блоку використовувалися тести, ігри та вправи, спрямовані на формування стійкості пізнавальних інтересів до туризму та діяльності у сфері туризму, на осмислення знань і уявлень про внутрішній світ людини в визначеному інформаційному просторі туристичної діяльності.

Робота у групі з формування компонентів когнітивного блоку в процесі особистісної готовності студентів у професійній туристській діяльності була спрямована на підвищення загальної та психолого-педагогічної ерудиції, на формування здатностей і вмінь, пов'язаних зі спостережливістю та розвиненістю механізму каузальної атрибуції, на формування здібностей та вмінь швидко засвоювати необхідні у туристичній діяльності знання.

Мислення у структурі особистісної готовності студентів у професійній туристській

діяльності виявляється як уміння розуміти темперамент, характер людини, тип його мислення, особливість національно-вольової сфери, наявності почуття гумору, яке більшістю дослідників розглядається як інтелектуальне почуття, пов'язане з творчим характером мислення, умінням розрядити ситуацію жартом, побачити смішне у напруженій ситуації під час спілкування.

У роботі з групою пропонувався розроблений автором дослідження тест «Моє ставлення до туризму». Після завершення тестування учасникам надавалися питання для обговорення з метою повторного аналізу власного ставлення до туризму. У процесі заняття зверталася увага на значення ролі особистої мотивації, життєвих цінностей, пріоритетів і факторів особистісної готовності студентів при виборі туристської професії.

З метою визначення особистісної готовності студентів і формування стійкості їх пізнавальних інтересів до професійної діяльності у сфері туризму членам групи пропонувався також розроблений автором дослідження тест «Моя професія – фахівець туризму».

Під час заняття учасники мали можливість усвідомлено мотивувати самих себе до особистісної готовності у професійній туристській діяльності. У цьому випадку для них було важливим зрозуміти – для чого, оскільки чітке бачення мети – перший крок у багатоетапному процесі самомотивації до особистісної готовності у професійній туристській діяльності.

Вправа «Моя особиста життєва програма в сфері туризму» дозволила учасникам поглибити процес формування та розвитку самомотивації до особистісної готовності у професійній туристській діяльності, сформулювати при цьому в 5-6 реченнях свою особисту життєву програму в сфері туризму. У вправі «Плюс, мінус, цікаво» завдання ускладнювалося. Учасники використовували знання алгоритму ухвалення рішень у власній ситуації вибору туристської професії, де учасники вибирали головний інтерес або захоплення зі сфери туризму. Після виконання завдання кожен член групи зачитував свої відповіді з таблиці відповідей «Оцінка туристської професії». Під час виконання завдання члени групи могли підказувати, запитували, уточнювати, доповнювати. Усі доповнення учасники фіксували в таблиці.

Після обговорення кожен член групи відповідав на запитання: «Що нового про туристську професію я зрозумів або довідався?», «Чим можуть бути корисні здобуті знання в подальшому?» тощо.

Формування четвертого, мотиваційно-особистісного, блоку ігрових методів розглядалося як сукупність мотивів розуміння внутрішнього світу студента як майбутнього фахівця у сфері туризму: моральні ідеали, установки, цінності й особистісні якості, лояльність і толерантність.

Вправа «Моя особистість» проводилася у формі дискусії, де обговорювалися такі питання: як кожен із членів групи сприймає необхідність публічного обговорення самих себе, обговорення своєї особистості? Які почуття він при цьому відчуває? Які почуття він переживає, коли сам бере участь в обговоренні іншої особи?

Таке обговорення викликало значний інтерес і допомагало учасникам усвідомити особливості своєї особистості, визначити шляхи свого формування та розвитку для досягнення характеристик зрілої особистості у професійній туристській діяльності.

У процесі занять розкривалася проблема професійної мотивації до туризму та до діяльності у сфері туризму. Учасники по-новому починали сприймати термін «мотивація», оскільки мотивація завжди є спонукальним процесом, реалізацією у дії та поведінці тих чи інших мотивів досягнення певної мети. Мотивація надає діяльності людини доцільність, спрямованість. Тому дуже важливо, щоб студенти, які вибрали туристичну діяльність, виявляли інтерес (мотивацію) до обраної професії.

На занятті учасникам групи давалася можливість випробувати на практиці одну з ефективних технік самоаналізу та обговорення мотиваційно-особистісних характеристик як одного з факторів самомотивації студентів до їх особистісної готовності у професійній

туристській діяльності.

У вправі «Самоопис здатностей до діяльності у сфері туризму» кожному учасникові пропонувалося виявити свої особистісні здатності до професійної діяльності у сфері туризму. Необхідно було визначити суб'єктивні уявлення про реальне «Я», співвіднести його з ідеальним «Я», а також порівняти свої реальні можливості та здібності з ідеальними, які є необхідними для виконання професійної діяльності у сфері туризму.

У вправі «Перша зустріч клієнта» обговорювалося питання: «Які кроки слід зробити, щоб правильно зустріти перспективного клієнта?» Члени групи показували свої вміння правильної зустрічі клієнта. Після вправи відбулося обговорення.

Під час обговорення фіксувалися пропозиції, з яким учасники сформували зразковий порядок першої зустрічі клієнта.

Вправа допомагала учасникам виробити вміння та навички проявляти доброзичливість (прихильність до клієнта, до людей взагалі, наявність позитивних установок, відсутність злопам'ятства та мстивості), встановлювати щирі відносини з клієнтом або партнером (уміння відкрито, без прихованих маніпуляцій будувати відносини, відсутність схильності до інтриг, лихослів'я).

Після проведення повного циклу занять діагностичну процедуру було повторено. Аналіз динаміки досліджуваних показників студентів на 1-3 курсах факультету туризму, готельного та ресторанного бізнесу засвідчив, що уявлення студентів про туризм як про відпочинок підвищилося на 13,9 %, про спорт – на 4,3 %, про випробування на витривалість – на 4,4 %. Студенти більш активно почали ставитися до гірського туризму на 10,6 %, пішохідного туризму – на 7,6 %, велотуризму – перевага підвищилася на 10,9 %. При цьому знизилася значимість альпінізму (на 26,3 %) і спелеотуризму (на 34,1 %). На 19 % від загальної кількості збільшилася кількість студентів, чії професійні наміри пов'язані з туристською діяльністю; на 13 % зменшилася кількість студентів, які не визначилися з вибором професії, пов'язаної з туристською діяльністю; на 6 % скоротилася кількість студентів, які пов'язували свої професійні плани не з туристською діяльністю.

Водночас для майбутніх фахівців у галузі туристичного сервісу суттєво знизилася розуміння туризму як засобу спілкування (на 23,2 %) і розширення світогляду (на 19,1 %).

Рангова значимість престижності професії за пунктом 3 тесту «Моя професія – туристська діяльність» підвищилася на 13,9 %, важливості спілкування з дітьми та молоддю – на 55,3 %, наявності знань у галузі туристичного сервісу – на 10,6 %, спортивно-туристської підготовленості – на 79 % і комунікабельності – на 26,1 %.

Не змінилися ранги важливості можливості подорожей і наукової діяльності у сфері туристичного сервісу.

При повторній процедурі дослідження структурних компонентів мотивації до професійної діяльності у сфері туризму за всіма структурними блоками одержало кількісний приріст результатів, який склав:

- за комунікативним блоком – на 0,3 бала (6,6-6,9);
- за емоційним блоком – на 0,3 бала (5,3-5,6);
- за когнітивним блоком – на 0,4 бала (6,3-6,7);
- за мотиваційно-особистісним блоком – на 0,3 бала (6,1-6,4).

Математична обробка даних дослідження проводилася з використанням статистичних модулів пакету Statistika 7.0. Вибірка була перевірена на нормальність за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова. Вірогідність відмінностей показників особистісних характеристик за всіма блоками визначалася за допомогою Т-критерію Стьюдента. Значимість відмінностей за блоками було виявлено при самооцінці та груповій оцінці на рівні $p = 1 - 0,1 \%$, при експертній оцінці відмінності були незначні.

На підставі одержаних результатів сформульовано твердження про те, що для успішного завершення освітнього процесу та підготовки професійних фахівців необхідним є формування та розвиток особистісної готовності студентів до туристичної діяльності.

Вищенаведеним показано можливість формування та розвитку в студентів особистісної готовності до професійної діяльності у сфері туризму, знайдено реальні шляхи розвитку інтересу до професійного туризму та формування необхідних практичних умінь і навичок у цій сфері.

Література:

1. Айзенк Г. Новые IQ тесты / Г. Айзенк. – М.: ЭКСМО, 2003. – 192 с.
2. Авдеев А.В. Управление персоналом. Оптимизация командной работы: реинжиниринговая технология [Текст] : практикум / В. В. Авдеев. - М. : Финансы и статистика, 2008. - 256 с.

У статті розглядається зміст і організація експериментальної роботи з формування професійної готовності майбутніх фахівців з туризму.

Ключові слова: професійна готовність, професійна особистісна готовність, навички, вміння, ігрові методи.

В статье рассматривается содержание и организация экспериментальной работы по формированию профессиональной готовности будущих специалистов по туризму.

Ключевые слова: профессиональная готовность, профессиональная личностная готовность, навыки, умения, игровые методы.

In the article maintenance and organization of experimental work are examined on forming of professional readiness of future specialists of tourism.

Keywords: professional commitment, professional personal commitment, skills, abilities, playing techniques.